

Grootmachten overleggen over Vietnam

De Akkoorden van Genève van 1954

Zelfbeschikking was hét woord van de eerste helft van de twintigste eeuw. Het stond al in de *Fourteen Points* van Woodrow Wilson in 1918. Ook *The Atlantic Charter*, de afspraken waarmee Churchill en Roosevelt in 1941 de alliantie tussen Engeland en de VS vastlegden, later overgenomen door alle landen van het westelijk bondgenootschap, had het erover. Het werd deel van de naoorlogse orde, onder meer vastgelegd in het Handvest van de Verenigde Naties.

Kleio gaat wat dieper in op de verplichte voorbeelden. Met behulp van deze achtergrondinformatie kunt u uw leerlingen nog beter voorbereiden op de examenstof. Een serie om te bewaren dus. Dit artikel geeft achtergrondinformatie bij het verplichte voorbeeld *Akkoorden van Genève gesloten na de slag bij Dien Bien Phu* (1954).

Frans Verhagen is publicist en Amerika-kenner. Hij schreef *Geschiedenis van de Verenigde Staten* (Boom 2017).

Steeds keerde in al die beloftevolle afspraken hetzelfde concept terug: zelfbestemming volgens de wensen van de bevolking. Dekolonisatie was nodig, in elk geval in de ogen van de Verenigde Staten die zelf geen kolonies hadden. Andere grootmachten die wel koloniale belangen hadden, krabbelde al snel terug. Groot-Brittannië vond het maar wat lastig om India te laten gaan. Nederland probeerde zijn vooroorlogse imperium te herstellen. Ook Frankrijk deed in Zuidoost-Azië (en in Afrika) alsof er niets gebeurd was.

Van nationalist naar communist

De tegenstand tegen het Franse regime in Indochina was sinds de Eerste Wereldoorlog gestaag gegroeid. Een van de leiders van het verzet was Ho Chi Minh, in die tijd een francofiële nationalist die in Frankrijk studeerde. Ho nam Amerika's woorden serieus en probeerde een ontmoeting te forceren met president Wilson om hem over te halen de Franse koloniale eruit te zetten. Hij werd niet ontvangen. Zoals veel gefrustreerde nationalisten werd Ho Chi Minh communist. In 1941 werd hij leider van de Vietminh, de onafhankelijkheidsbeweging. Tijdens de bezetting door de Japanners in de Tweede Wereldoorlog kreeg zijn beweging voorzichtige steun van de Amerikanen, die hem zagen als een bruikbare nationalist. Op 2 september 1945 riep Ho de Vietnamese onafhankelijkheid uit. Hij had keizer Bao Dai, die door de Japanners als marionet gebruikt was, overgehaald af te treden. In zijn onafhankelijkheidsverklaring citeerde Ho die van de Amerikanen, een direct beroep op de antiekoloniale stellingname zoals

de Amerikanen die leken uit te dragen. De Fransen hadden er weinig boodschap aan. Ze wilden na de oorlog zo snel mogelijk hun koloniale regime herstellen. Maar terwijl Roosevelt het helemaal niet nodig vond dat het verslagen en verarmde Frankrijk zijn kolonies weer onder de duim kreeg, veranderde dat na zijn overlijden. Zijn opvolger Harry Truman legde de prioriteit bij het overeind houden van Frankrijk als trouwe Europese bondgenoot en hij wilde ze best wel helpen in Zuidoost-Azië.

Net als George Washington

Na het uitroepen van de onafhankelijkheid vocht Ho met zijn leger in Vietnam een wrede oorlog uit, zowel tegen de Fransen als tegen de niet-communisten. Pas na de communistische machtsovername in China kreeg hij de wind in de zeilen. Het leger van de Vietminh werd aangevoerd door een briljante legerleider, generaal Vo Nguyen Giap. Ook Giap had iets van de Amerikanen geleerd: zoals George Washington in de Onafhankelijkheidsoorlog zoveel mogelijk klassieke veldslagen ontliet, zo deed Giap dat in Vietnam.

Door incompetentie, gebrek aan inzicht en gebrek aan middelen verloren de Fransen vrij snel hun greep op Vietnam. De Amerikanen maakten zich steeds meer zorgen over de oorlog in Indochina. De Sovjets en de Chinezen stookten dat vuurtje graag op. De Engelse minister van Buitenlandse Zaken, Anthony Eden, zette zich in om in mei of juni 1954 een vijf-grootmachten-ontmoeting op touw te zetten. Hij wilde aan de onderhandelingstafel de conflicten in de regio oplossen. De Amerikaanse minister John Foster Dulles had laten doorschemeren dat er maar één onderwerp was dat hem aan tafel kon krijgen met communistisch China: Korea, dat nog veel open

‘Door incompetentie, gebrek aan inzicht en gebrek aan middelen verloren de Fransen vrij snel hun greep op Vietnam’

eindes kende. Dat was echter te weinig voor de Sovjets die een ‘internationale’ agenda wilden. De Fransen hoopten met de conferentie de Chinese hulp aan de Vietminh te kunnen blokkeren. Zuidoost-Azië werd aan de agenda toegevoegd en op 18 februari werd aangekondigd dat op de conferentie niet alleen Korea maar ook ‘het probleem van vrede in Indochina zou worden besproken’. Afgevaardigden van de Verenigde Staten, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, de Sovjet-Unie en de Volksrepubliek China waren uitgenodigd naar Genève te komen. Wie precies Vietnam zou vertegenwoordigen was onduidelijk gebleven. Bao Dai wilde alleen komen als hij de garantie kreeg dat het land niet opgedeeld zou worden. De Sovjets en Chinezen eisten de Vietminh aan tafel.

Vietminh valt aan

Tijdens deze diplomatieke schermutselingen woedde vanaf begin maart in het noordwesten van Vietnam een enorme veldslag. De Fransen hadden Giap verleid een gewaagde aanval te doen op een gefortificeerde stelling in Dien Bien Phu. Met bovenmenselijke inspanningen wist de Vietminh artillerie op de omliggende heuvels te plaatsen, zodat ze de Fransen permanent onder vuur konden houden. De oppervlakte die de Fransen moesten verdedigen kromp steeds verder, de bevoorrading werd steeds moeilijker en in mei 1954 werd het Franse garnizoen onder de voet gelopen.

Natuurlijk hadden de Fransen hulp gevraagd bij de Verenigde Staten. Volgens de historicus Frederik Logevall stond Amerika toen al op de drempel van militaire interventie.¹ President Eisenhower zat al vast in zijn domino-gedachtegoed: de angst dat als één land communistisch zou worden, alle omliggende landen zouden volgen. Zijn militaire adviseurs praatte zelfs over het gebruik van kernwapens. Eisenhower was te verstandig om daarin mee te gaan, maar hij exploreerde wel de mogelijkheden van interventie. Logevall toont overtuigend aan dat Eisenhower wel degelijk bereid was om te intervenieren.² Om aan de eisen van het Congres te voldoen, moest Amerika echter steun krijgen van een grote bondgenoot, met name van Groot-Brittannië. De Britten wisten wel beter en Logevall geeft veel krediet aan minister Eden, die inmiddels een geweldige hekel had gekregen aan minister Dulles en diens geschermd met termen als ‘München’ en ‘appeasement’.³ De Engelsen meenden dat een onderhandelde uitkomst over een gedeeld Vietnam het beste was waarop het Westen kon hopen. Eisenhower hikte ertegenaan. Terrein prijsgeven aan communisten? Onderhandelingen? In een verkiezingsjaar? ▶

¹ Frederik Logevall, *Embers of War. The Fall of an Empire and the Making of America's Vietnam*, p. 498-501.

² Idem. Hoofdstuk 19: *America Wants In*.

³ Idem, p. 504-509.

Boven: Viet Minh-soldaten hijsen de vlag over een stelling na de slag bij Dien Bien Phu, 7 mei 1954. Fotograaf onbekend. Linkerpagina: Boven: Portret van Ho Chi Minh in 1921. De foto is gemaakt tijdens het Frans communisme-congres in Marseille. Links: Laatste sessie van de Conferentie van Genève, 21 juli 1954. Bron: George Esper.

4 Federik Logevall, *Embers of War. The Fall of an Empire and the Making of America's Vietnam*, p. 557. Premier Churchill noemde Dulles een 'saai man, zonder verbeeldingskracht, zonder begrip; zo klungelig dat ik hoop dat hij verdwijnt'.
5 Idem, p. 612.

Nieuw Jalta?

De door Eden georganiseerde conferentie in Genève was inmiddels al bijeengekomen, en duurde van 26 april tot 20 juli. Indochina stond pas op de agenda voor 8 mei 1954, net na Dien Bien Phu. De Engelsen wilden een onderhandelde vrede. De Fransen waren nog te verward na hun nederlaag, maar wilden zoveel mogelijk van hun koloniaal imperium behouden. De regering-Eisenhower liet zich leiden door angst om thuis te worden beschuldigd van een nieuw Jalta of nieuw 'verlies' zoals China in 1949 was 'verloren', de standaardklacht van hardliners tegen Trumans Democraten. Minister Dulles verliet Genève op 3 mei. Volgens iedereen was dat een opluchting.⁴ Hij werd vervangen door oud-CIA-directeur generaal Walter Bedell Smith die oorspronkelijk naar Europa was gestuurd om de Engelsen over te halen samen met de VS te interveniëren in Vietnam. Eden had dat voorkomen. Maar iedereen wist dat Smith de enige top-Amerikaan was die begreep hoe complex het geheel in elkaar zat. Eden was bereid concessies aan hem te doen die hij nooit aan Dulles zou hebben gedaan. Het probleem bleef dat noch de Amerikanen noch de Fransen de onderhandelingen serieus een kans wilden geven. Ze werden zich pas geleidelijk aan bewust dat als de conferentie niets opleverde, ze gedwongen zouden zijn te vechten.

'Het probleem bleef dat noch de Amerikanen noch de Fransen de onderhandelingen serieus een kans wilden geven'

De details van de onderhandelingen waren complex, niet in het minst omdat op de achtergrond Amerika en Frankrijk doorpraatten over Amerikaanse hulp. Maar de combinatie van dalend Frans enthousiasme, weerstand bij de Amerikaanse militairen en de weigering van bondgenoten om mee te doen (ook Australië en Nieuw-Zeeland hielden zich afzijdig), zette die optie op een zijspoor. Het leidde er uiteindelijk toe dat de VS afzag van verdere deelname aan de conferentie – een manier om te kunnen zeggen dat haar handen niet gebonden waren.

Vietnam verdeeld

De partijen sloten op 20 juli uiteindelijk een akkoord waarbij de Fransen beloofden zich terug te trekken uit al hun kolonies in Frans Indochina. Voorlopig werd Vietnam in tweeën gedeeld, met als breuklijn de 17e breedtegraad. Dat was een concessie van het Noorden, want puur op militaire gronden zou ook de 16e breedtegraad te verdedigen zijn geweest – in de onderhandelingen zette het Noorden in op de 13e breedtegraad. Het noordelijk deel werd de Democratische Republiek van Vietnam onder leiding van Ho Chi Minh, het zuidelijk deel de 'Staat Vietnam', in eerste instantie onder leiding van voormalig keizer

Bao Dai en onder de hoede van de Fransen. In de slotverklaring werd afgesproken dat uiterlijk juli 1956 'vrije algemene verkiezingen door middel van geheime stemmen' onder internationaal toezicht moesten leiden tot een verenigd Vietnam. Overleg daarover zou een jaar tevoren moeten beginnen. Deze lange termijn zou dodelijk blijken voor de uitvoering. Het was een concessie die het Noorden had moeten doen onder druk van nota bene de Sovjets en Chinezen. Ho Chi Minh was ervan overtuigd dat het Noorden snelle verkiezingen zou kunnen winnen. Officieel nam noch Vietnam noch de VS deel aan het eindakkoord, maar de VS meldde dat het 'kennisnam' van de uitkomst en 'zou afzien van de dreiging of gebruik van geweld om die te verstoren'. Eden had een cruciale rol gespeeld. Hij bleef inzetten op een positieve uitkomst, mede uit binnenlandse overwegingen: hij hoopte zo snel mogelijk Churchill op te volgen als minister-president. De Amerikaanse regering accepteerde dat een deel van Vietnam in Genève was verloren en begon te plannen voor de verdediging van de rest van Indochina en Zuidoost-Azië. Op 24 juni liet Dulles weten dat het Akkoord van Genève 'iets was waar we van moeten kokhalzen' maar hij was optimistisch dat de VS iets kon overhouden in Indochina 'vrij van de smet van Frans kolonialisme'. Washington zou de verantwoordelijkheid op zich nemen voor de verdediging van Cambodja, Laos en het Zuiden van Vietnam, een lijn trekken die de communisten niet mochten overschrijden. Het was een besluit dat grote gevolgen zou hebben.

Zetbaas

De uitkomst van de onderhandelingen pakte beter uit dan de Amerikanen hadden verwacht toen de conferentie begon, stelt Logevall.⁵ Eisenhower en Dulles hadden het gevoel dat ze directe interventie van China hadden voorkomen. Ze hadden nu twee jaar om het Zuiden op te bouwen voordat er verkiezingen zouden zijn. We weten hoe dat is gelopen. De Amerikanen weigerden zich aan die afspraken te committeren. Dat kwam onder meer

Boven: De Franse, Britse en Amerikaanse ministers van Buitenlandse Zaken. Van links naar rechts Bidault, Eden en Foster Dulles. Exacte datum onbekend. Bron: Anefo. Rechterpagina: De Zuid-Vietnamese president Ngo Dinh Diem met de Amerikaanse president Eisenhower bij een bezoek aan de Verenigde Staten, 8 mei 1957. Bron: Departement of Defense.

omdat ze hun eigen zetbaas hadden gevonden in de Zuid-Vietnamese premier Ngo Dinh Diem, een sluwe overlever die in 1955 Bao Dai aan de kant zette en geleidelijk aan steeds autoritairder zou worden. Diem was katholiek in een boeddhistisch land, anti-Frans en nationalistisch, en onderhield goede contacten met de Verenigde Staten. De Amerikanen zetten alle kaarten op Diem, die hen dieper en dieper de problemen insoog. Ho Chi Minh wist wat er was gebeurd: de Fransen mochten uit Vietnam zijn verdwenen, de Amerikanen waren er om te blijven.

Toen overleg over verkiezingen aan de orde kwam, weigerde Diem daaraan mee te werken. Niet alleen had de staat Vietnam de Akkoorden van Genève niet mee ondertekend, maar Diem meende ook dat het onmogelijk was in het communistische Noorden verkiezingen te houden. Met dit laatste argument echoe hij de Amerikaanse stellingname dat niemand ooit uit vrije wil voor een communistisch regime kon stemmen. Die keuze alleen al was voldoende om verkiezingen irrelevant te maken.

Ook Noord-Vietnam hield zich niet aan de afspraken. Het trok nooit alle Vietminh-troepen uit het Zuiden terug en bouwde gestaag aan zijn leger. De Amerikanen hielpen Zuid-Vietnam een leger opbouwen toen de laatste Fransen in april 1956 waren vertrokken.

Toen van vereniging niets terechtkwam zette Ho Chi Minh in het Zuiden het Nationaal Bevrijdingsfront op, de Vietcong.

Op een conferentie in juni 1956 bleek ook John F. Kennedy om. Als jonge senator had hij na een bezoek aan Indochina in 1951 nog serieuze vraagtekens gezet bij de mogelijkheden voor het Westen om in

dit deel van de wereld zijn zin te krijgen. Nu was hij kandidaat voor het vicepresidentschap en prees hij het leiderschap van Diem en verklaarde dat 'Vietnam de hoeksteen vertegenwoordigt van de Vrije Wereld in Zuidoost-Azië, het fundament van de boog, de vinger in de dijk' en een 'test van Amerikaanse verantwoordelijkheid en vastbeslotenheid'.

In 1956 waren duizend Amerikaanse adviseurs in Vietnam die Diem op alle mogelijke terreinen hielpen. Toen Diem op 2 november 1963 met medeweten – en mogelijk met medewerking – van de Amerikanen werd vermoord, waren er al zestienduizend Amerikaanse militairen in Vietnam, dat was een verdubbeling sinds het midden van 1962. De veronderstelling dat president Kennedy, die drie weken later zelf werd vermoord, een andere koers in zou slaan en Vietnam had kunnen loslaten, blijft een mythisch verhaal dat niet door de feiten wordt ondersteund. ■

Literatuur

Over de situatie in Vietnam midden jaren vijftig is *The Quiet American* door Graham Greene, daterend uit 1955, nog steeds de meest interessante literatuur.

Onmisbaar voor studie van de oorlog in Vietnam zijn de boeken van Frederik Logevall. In de context van dit artikel vooral *Embers of War. The Fall of an Empire and the Making of America's Vietnam* (2013). Voor wie echt geïnteresseerd is, is Logevalls *Choosing War. The Lost Chance for Peace and the Escalation of War in Vietnam* (2001) ook verplicht leesvoer.

